

ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЖИТОМИРСЬКОЇ ТЮРМИ У ВОЛИНСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Волинська губернія Російської імперії налічувала тринадцять діючих тюрем, одна з яких була розташована у губернському місті Житомир, одна етапна в місті Радзивилів та одинадцять у повітових містах губернії, зокрема, в Луцьку, Ковелі, Новоград-Волинську, Володимир-Волинську, Дубно, Острозі, Старокостянтиніві, Заславі, Кременці, Рівному та Овручі.

В місцях позбавлення волі Волинської губернії утримувалися особи, засуджені до тюремного ув'язнення за скоєння наступних видів злочинів: проти віри, проти порядку управління, проти державної та громадської служби, проти постанов про повинності, проти майна та прибутків казни, проти громадського благоустрою та благочиння, проти законів про стани, проти життя, здоров'я, свободи і гідності приватних осіб, проти сімейних прав і проти власності приватних осіб. Серед тюремного контингенту переважали арештанти, засуджені за скоєння злочинів проти власності приватних осіб, за нанесення ран і каліцтв, смертовбивства, крадіжки та грабежі [1].

Станом на 1804 рік більша половина тюрем розміщувалась у державних будівлях, які були старими та не відповідали своєму призначенню, а також в орендованих будівлях. Будівля Житомирської тюрми вирізнялася серед інших кращими умовами утримання арештантів. Загалом в таких умовах було неможливим утримувати арештантів окремо залежно від виду вчинених злочинів. Особливо в таких містах, як Дубно, Луцьк та Радзивилів будівлі знаходились у вкрай небезпечному для перебування арештантів стані, зокрема, в Радзивиліві тюрма знаходилась в будівлі, що майже повністю осіла під землю, себто, у підвальному приміщенні [2, арк. 95-97].

У звіті Волинського губернатора за 1834 рік йде мова про те, що лише Житомирська та Новоград-Волинська тюрми розміщувались у державних будівлях, які були доволі старими; інші ж тюрми функціонували у орендованих

будівлях незадовільного для утримання арештантів характеру. Тому виникала нагальна потреба виділення державних коштів на побудову тюремних будівель задовільного типу [3, арк. 52]. У цьому ж звіті наявні клопотання про виділення коштів на продовольство, оскільки коштів катастрофічно не вистачало.

Житомирська тюрма знаходилась у центрі міста Житомир по вулиці Чуднівській в кам'яній будівлі, яка з трьох сторін була огорожена кам'яним парканом, а з однієї – дерев'яним. Будівля належала державі, була облаштована під потреби тюрми із проезуїтського монастиря. У чоловічому відділі було 22 камери, 5 карцерів, 1 церква. У жіночому відділі було 5 камер, 2 карцери. За розрахунками об'єму повітря тюремна будівля могла вмістити 223 особи, в дійсності станом на 1879 рік там перебувало 344 в'язні, а найбільша добова норма становить 382 арештанти. За такої кількості арештантів нереально було утримувати порізно повнолітніх, малолітніх та неповнолітніх в'язнів. При тюрмі діяла лікарня на 30 ліжок. У будівлі також розміщувалась квартира для наглядача, щоправда за огорожою тюрми. У тюрмі працювало 4 наглядачі та 1 наглядачка, 7 ключниць. У тюремній будівлі діяла церква з священником та дияконом. Служби Божі проводились лише у неділю та святкові дні. При тюрмі функціонувала школа грамотності, в якій навчались 25 осіб. Ремеслом в'язні не займались, оскільки не було місця для організації та проведення таких занять [4, арк. 67].

У звітах знаходимо відомості про переповнення арештантів у Житомирській тюрмі станом на 1880 рік. Серед них 1343 чоловіків та 94 жінки, з яких у 1879 році вибуло 358 чоловіків та 40 жінок, зокрема, на каторгу відправлено 17 чоловіків та 1 жінку, до Сибіру на поселення – 7 чоловіків та 1 жінку, до Сибіру чи в інші віддалені регіони на проживання – 168 чоловіків та 3 жінки, у арештанські роти – 112 чоловіків, померло 25 чоловіків та 3 жінки, переведено до інших тюрем 322 чоловіки та 23 жінки. Таким чином, на початок 1880 року в Житомирській тюрмі залишилось 334 чоловіки та 23 жінки. У числі усіх в'язнів було 12 малолітніх хлопців та 5 малолітніх дівчат; 151 неповнолітній хлопець та 11 неповнолітніх дівчат; 8 політичних в'язнів чоловіків та 1 жінка [4, арк. 67].

Тоді, як регламентовано допустима кількість в'язнів, які могли утримуватись у приміщенні з відповідною площею, була значно нижчою.

Розміщення арештантів за статтю, віком та видом вчиненого злочину було важко втілити у життя, втім жодних мір прийнято не було, оскільки місця в тюремних будівлях і досі не вистачало, так як і коштів для їх розширення. Це стосувалось і неможливості організувати майстерні для зайняття арештантів роботами, тому їх залучали лише до внутрішніх господарських робіт, зокрема, до прибирання територій, ремонту будівель, ремонту та пошиву одягу для арештантів, білизни та взуття. Також мова йшла про залучення арештантів до міських робіт. Але в силу невеликої кількості тюремних наглядачів при тюрмах та неможливості збільшення їх штату через недостатнє фінансування в'язниць арештантів не було кому супроводжувати на міські роботи.

Лише в липні 1885 року арештантів Житомирської тюрми почали залучати до здійснення ремонтних робіт на Житомирсько-Бердичівському шосе: на Житомирському міському кар'єрі арештанти були зайняті ломкою каменю для заготовки щебеню під наглядом тюремних працівників. Дана справа мала успіх. Арештантам оплачували їх працю поденно: майстрам та ковалям по 40 копійок, а чорноробочим – по 20 копійок. З цього заробітку арештантам відводили половину, інша частина йшла тюремного комітету, який уповноважувався за ці кошти покращувати їжу та шити робочий одяг для арештантів.

Отже, можна констатувати, що загальний стан Житомирської губернської в'язниці був однозначно кращим, ніж інших місць позбавлення волі Волинської губернії того ж періоду. Попри це, умови утримання арештантів не відповідали регламентованим приписам. Серед головних причин незадовільного стану місць позбавлення волі, зокрема і Житомирської губернської тюрми, залишалось недостатнє фінансове забезпечення тюрєм.

Література:

1. Неалов Олександр Павлович. Організаційно-правове забезпечення реалізації тюремної реформи в Російській імперії в другій половині XIX - на початку XX ст. (на матеріалах українських губерній): автореф. дисертації канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національний ун-т внутрішніх справ. - Х., 2003 – 20 С.
2. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Фонд 442, опис 1, справа 1804.
3. ЦДІАК України. – Ф. 442, опис 1, справа 1519.
4. ЦДІАК України. – Ф. 442, опис 533, справа 158.